Gebethner i Wolff – firma wydawniczo – księgarska *1857 – 1973*

Początki

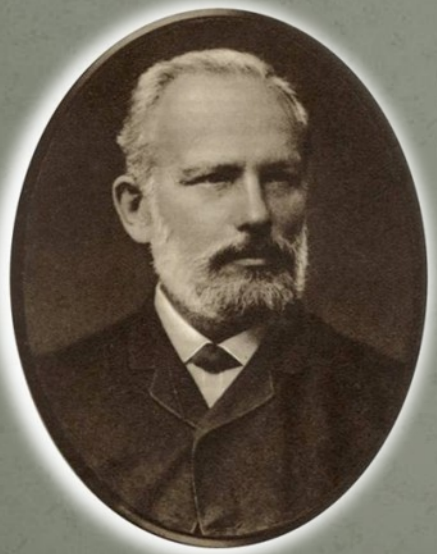
Założycielami powstałej w 1857 roku oficyny wydawniczej byli: Gustaw Adolf Gebethner i August Robert Wolff; panowie zaprzyjaźnili się podczas praktyki księgarskiej, którą odbywali w firmie Franciszek Spiess i Spółka.

W skromnej, początkującej firmie, zajmującej zaledwie dwie izby w pałacu Stanisława hr. Potockiego przy Krakowskim Przedmieściu 15, róg ul. Czystej (późn. Ossolińskich), powierzył Andrzej hr. Zamoyski ekspedycję *Roczników Towarzystwa Rolniczego* w liczbie czterech tysięcy miesięcznie. Nie było to zadanie proste, zważywszy, że wykonywane siłami własnymi – tylko z pomocą rodziny i przyjaciół – a na dodatek bezpłatnie. Ale owe *Roczniki* legły u podstaw powodzenia firmy, ich kolportaż przyczynił się bowiem do nawiązania kontaktów z całym, podzielonym granicami zaborów krajem.

Z biegiem lat kontakty te wzmacniały się.

Gustaw Adolf Gebethner (1831 – 1901)

August Robert Wolff (1833 – 1910)

Działalność

Firma, która jako pierwsza w kraju przybrała nazwę **Księgarnia i Skład Nut Muzycznych Gustaw Gebethner i Spółka** zaczęła wydawać książki dla dzieci i młodzieży, począwszy od klasycznych w swoim rodzaju tekstów Władysława Anczyca i Jana Chęcińskiego. Ukazywały się one w coraz większych nakładach. Pisane pięknym, nieskażonym językiem, szerzyły kult mowy ojczystej i stawały się przeciwwagą dla zalewającej kraj literatury rosyjskiej, mającej na celu wynarodowienie społeczeństwa. Od 1872 r. firma zaczęła występować pod nazwą: **Gebethner i Wolff.**

Wspólne zdjęcie właścicieli i pracowników

Kamienica mieszcząca księgarnię i wydawnictwo Gebethner i Wolff u zbiegu ulic Nowo – Siennej i Zgoda w Warszawie

Rozwój

Firma posiadała kilkanaście księgarń m.in. na Krakowskim Przedmieściu, przy ul. Zgoda w Warszawie, w Krakowie (1873), Łodzi (1899), Lublinie (1908), Zakopanem (1914), Poznaniu (1919), Wilnie (1922). W 1925 r. otwarto w Paryżu księgarnię **Librairie Polonaise**, która nawiązywała do tradycji swej imienniczki powstałej w 1833 roku. Księgarnia istniała tam do 1935 r. Od 1936 roku zmieniła właściciela, obecnie księgarnia jest spółką akcyjną.

Znaczenie firmy

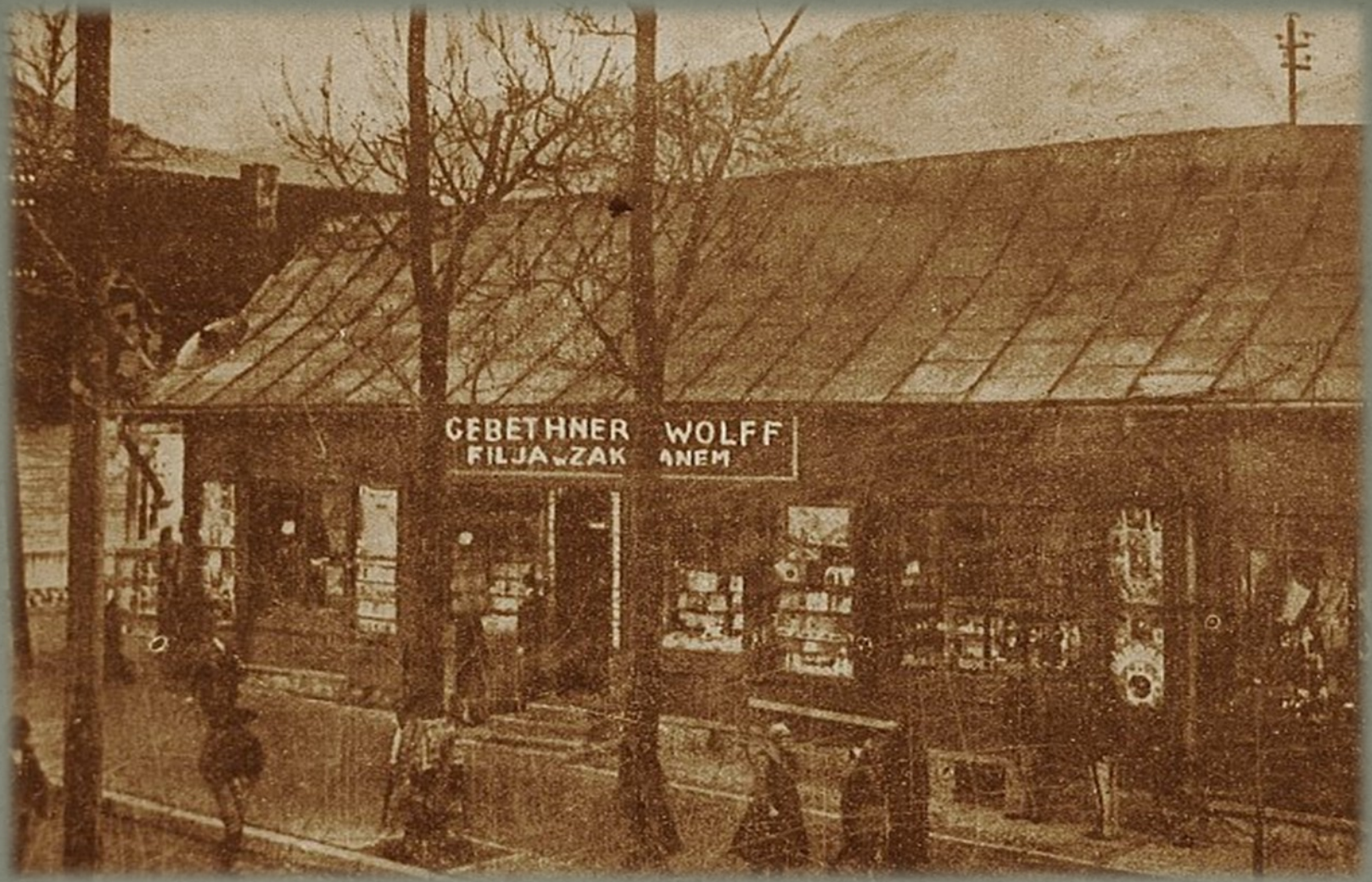
Rangę firmy Gebethner i Wolff dobrze ilustrują dwie informacje: w 1911 r. była ona komisjonerem (pośrednikiem przy kupnie i sprzedaży) dla 173 firm księgarskich w kraju, Cesarstwie Rosyjskim i za granicą oraz brała udział w wielu wystawach książek, m.in. w Wiedniu, Petersburgu i Chicago, zdobywając wiele wyróżnień.

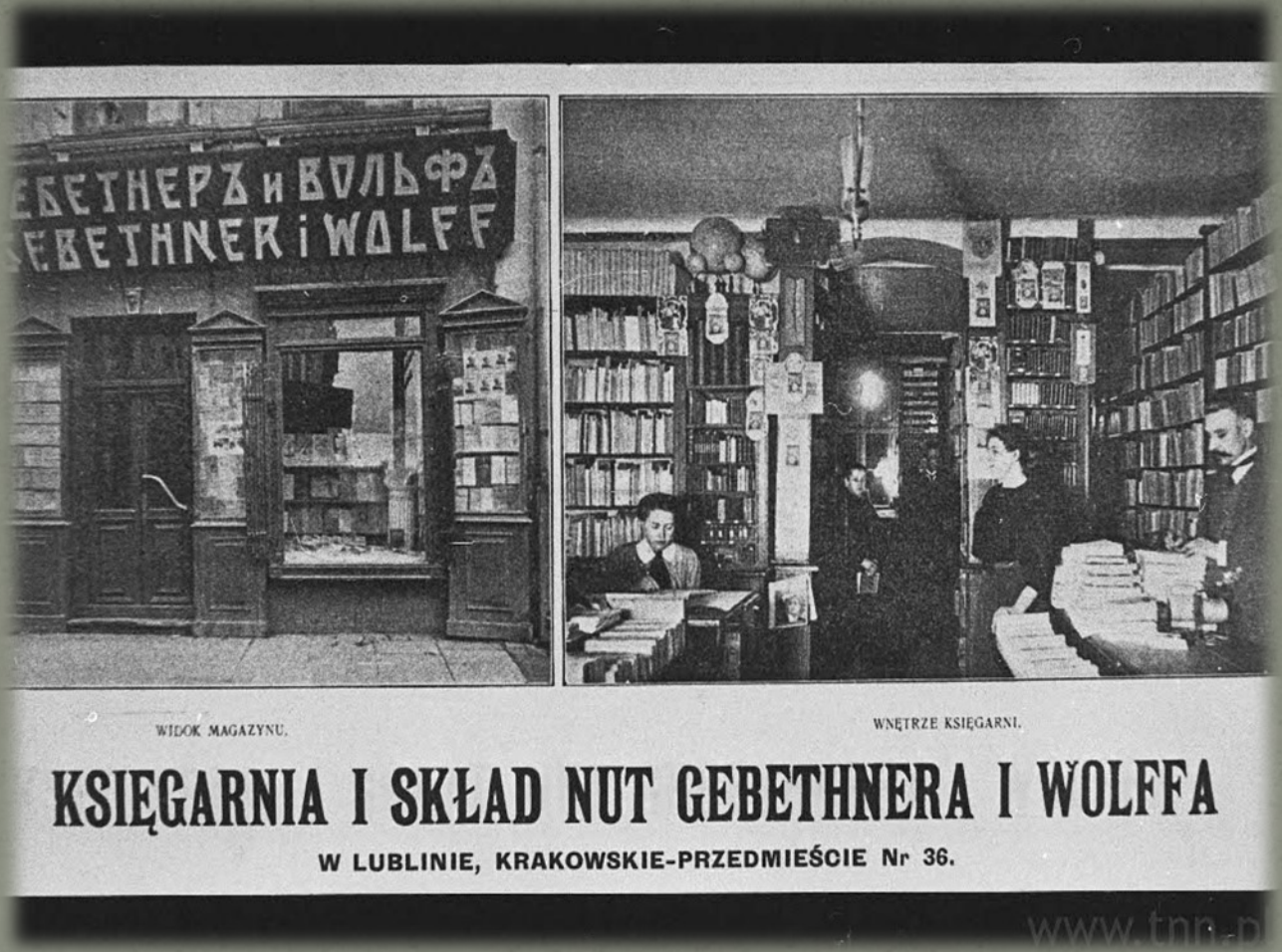
Księgarnia Gebethner i Wolff przy ul. Krakowskie Przedmieście 15 w Warszawie, ok. 1938 r.

Siedziba księgarni Gebethner i Wolff przy Rynku Głównym 23 w Krakowie

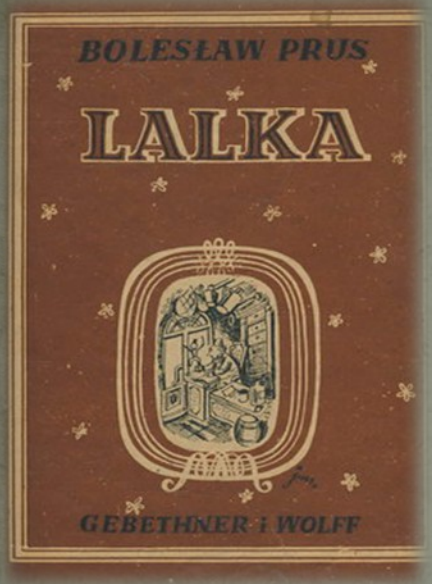
Filia księgarni Gebethnera i Wolffa w Zakopanem – lata 20. XX wieku

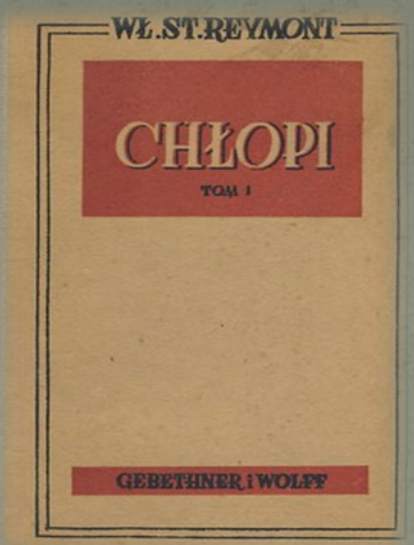

Fotografia witryny i wnętrza księgarni w Lublinie

Znane nazwiska

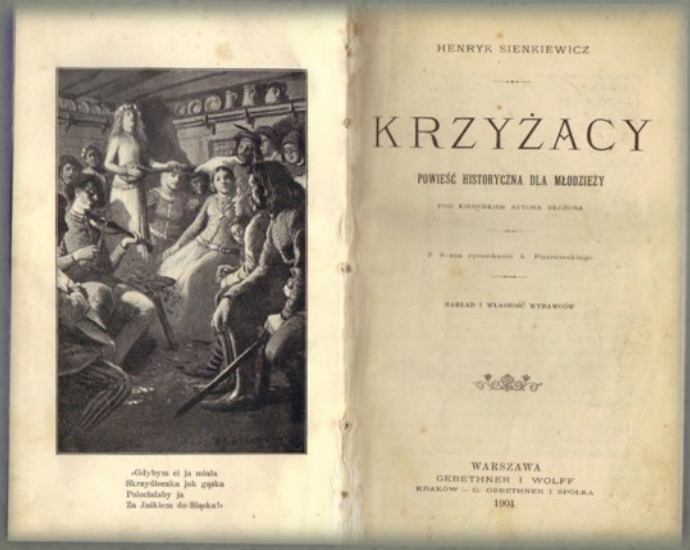
Wydawali tutaj swoje utwory Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz, Maria Konopnicka, Władysław Reymont, Stefan Żeromski, Wacław Berent. Bardzo bujnie rozwinął się dział książek dla dzieci i młodzieży. To właśnie u Gebethnera i Wolffa po raz pierwszy ukazały się *Wspomnienia niebieskiego mundurka* Wiktora Gomulickiego oraz komiksy Kornela Makuszyńskiego i Mariana Walentynowicza o przygodach Koziołka Matołka i małpki Fiki Miki.

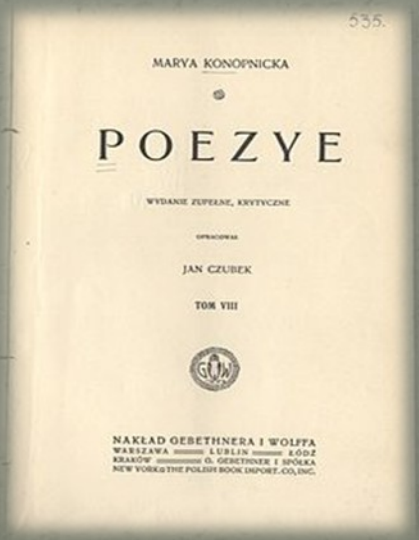

BOLESŁAW PRUS
LALKA
GEBETHNER i WOLFF

WŁ. ST. REYMONT
CHŁOPI
TOM I
GEBETHNER i WOLFF

WIKTOR GOMULICKI
WSPOMNIENIA
NIEBIESKIEGO MUNDURKA
GEBETHNER i WOLFF

3cia księga przygód Koziołka-Matołka.

«Gdybym ci ja miała
Skrzydełeczka jak gąska
Poleciałaby ja
Za Jaśkiem do Śląska!»
HENRYK SIENKIEWICZ
KRZYŻACY
POWIEŚĆ HISTORYCZNA DLA MŁODZIEŻY
WARSZAWA
GEBETHNER I WOLFF
KRAKÓW — G. GEBETHNER I SPÓŁKA
1901

535.
MARYA KONOPNICKA
POEZYE
WYDANIE ZUPEŁNE, KRYTYCZNE
JAN CZUBEK
TOM VIII
NAKŁAD GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA — LUBLIN — ŁÓDŹ
KRAKÓW — G. GEBETHNER I SPÓŁKA
NEW YORK: THE POLISH BOOK IMPORT CO., INC.

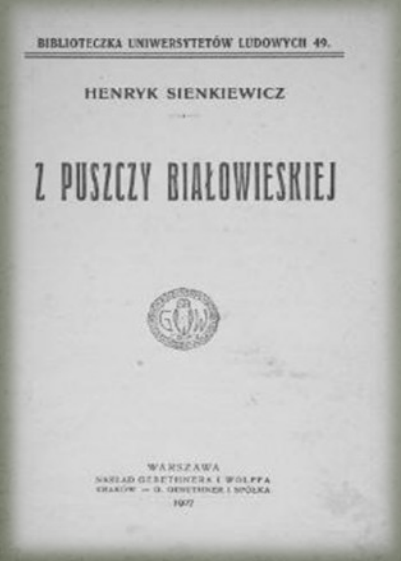

PISARZE
POLSCY
I OBCY
5
JULJUSZ SŁOWACKI
LILLA WENEDA
GRÓB AGAMEMNONA
OPRACOWAŁ
JULJUSZ KLEINER
GEBETHNER I WOLFF

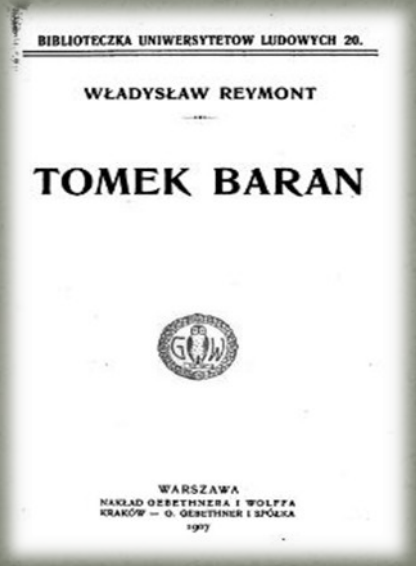
Serie wydawnicze

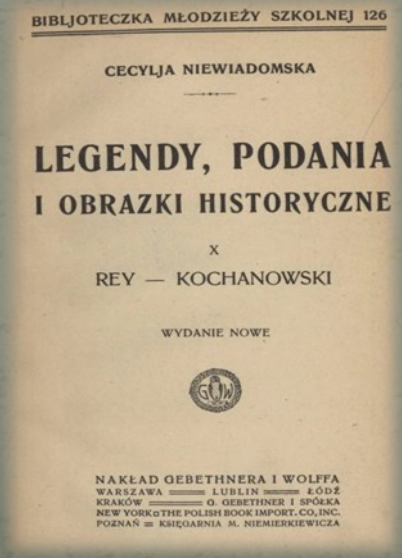
Wydawnictwo Gebethnera i Wolffa publikowało wiele serii, np.: *Biblioteczka Uniwersytetów Ludowych i Młodzieży Szkolnej, Polska i Świat Współczesny, Biblioteka Nauczyciela Szkoły Powszechnej, Monografie Artystyczne, Biblioteka Umiejętności Przyrodniczych* i cykl *Pod Znakiem Polskiej Akademii Literatury*. Bardzo ważną rolę w dochodach firmy odgrywała literatura religijna, a więc modlitewniki, śpiewniki oraz kolejne edycje *Dziejów Starego i Nowego Testamentu*.

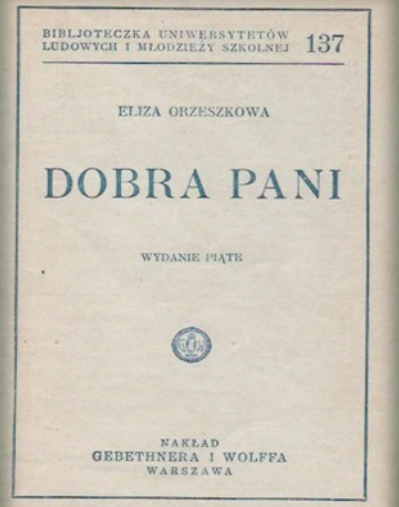
Dla każdego

W okresie od 1905 do 1950 r. w ramach cyklu *Biblioteczka Uniwersytetów Ludowych i Młodzieży Szkolnej* ukazało się 328 tomów. Wielokrotnie wznawiane nakłady broszurek wydawanych w tej serii obejmowały najpopularniejsze arcydzieła literatury polskiej i obcej.

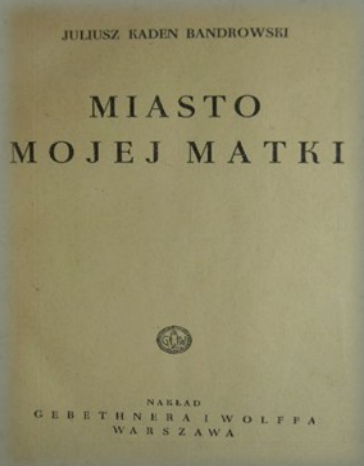

Debiuty

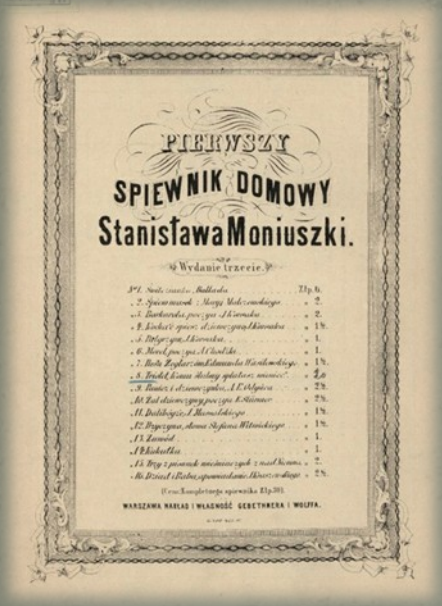
Właściciele ponosili bardzo często ciężar i ryzyko promowania początkujących pisarzy i poetów.
U Gebethnera i Wolffa debiutowali: Michał Choromański, Jarosław Iwaszkiewicz, Juliusz Kaden–Bandrowski, Leon Kruczkowski, Zofia Nałkowska, Jan Parandowski, Ewa Szelburg–Zarembina, Kazimierz Wierzyński, Henryk Worcell, Karol Bunsch.

Dokonania dla muzyki

PIERWSZY
SPIEWNIK DOMOWY
Stanisława Moniuszki.
Wydanie trzecie.
WARSZAWA NAKŁAD I WŁASNOŚĆ GEBETHNERA I WOLFFA.

Wydawnictwo opublikowało ponad 14 tys. druków, z tego 7147 to druki poświęcone muzyce, m.in. pierwodruki utworów Stanisława Moniuszki *(Halka,* 1858*)*, Ignacego Dobrzyńskiego, Zygmunta Noskowskiego, Mieczysława Karłowicza, Karola Szymanowskiego.

We wrześniu 1859 roku opublikowano pierwszą kompletną edycję 16 Pieśni op. 74 Chopina. Następnie opublikowano edycje dzieł wszystkich Chopina: w latach 1863–64. Edycja kilkakrotnie wznawiana w latach 1865–76 z tymi samymi numerami wydawniczymi w układzie opusowym lub gatunkowym, niekiedy ze zmianami tekstu, w latach 1882, 1902 i w 1913.

Dwudziestolecie międzywojenne

KURJER WARSZAWSKI

Wydanie wieczorne.

ZAKŁAD LECZNICZY „GRODZISK"

ZAWIADOMIENIE.

SZKOŁA MUZYCZNA im. M. KARŁOWICZA

Złota 40.

Rabka-Dwór

GRAND HOTEL SAVOIA

Barwne KRETONY

Z. KILTYNOWICZ,

J. GARDOWSKI,

COLOSSEUM

PLANDEKI i płachty

A. MALANOWSKI

OD ADMINISTRACJI

Czas odnowić prenumeratę na czerwiec.

TYGODNIK ILLUSTROWANY

Warszawa.

Złote lata firmy przypadły na dwudziestolecie międzywojenne. Wydawnictwo Gebethner i Wolff nie tylko wydawało książki i nuty, ale także tygodniki i dzienniki, w tym: „Tygodnik Ilustrowany", „Naokoło świata", „Przegląd Sportowy", a wcześniej, jeszcze w XIX w. „Kurier Warszawski" i „Kurier Codzienny", „Zwiastun Ewangeliczny", „Ruch Literacki", „Wiadomości Księgarskie".

Witryna księgarni z kompozycją ułożonych książek, ok. 1932 r.

Wnętrze księgarni Gebethnera i Wolffa

Tradycje rodzinne

Jan Stanisław Gebethner (1894–1981), wnuk Gustawa Adolfa, i Jakub Mortkowicz powołali w 1918 r. Polskie Towarzystwo Księgarń Kolejowych RUCH sp. z o.o. W 1935 r. spółka ta posiadała 700 punktów sprzedaży w całej Polsce. W 1929 r. spadkobiercy Jana Roberta Gebethnera odkupili udziały spadkobierców Roberta Wolffa. Jednak firma do końca istniała pod nazwą **Gebethner i Wolff**, a jej kierownictwo spoczęło w rękach Jana Stanisława Gebethnera.

Okres wojennej zawieruchy

Firma rozwijała się prężnie do 1939 r. W okresie okupacji firma znalazła się pod tzw. przymusowym zarządem niemieckim. Firmie uniemożliwiono prowadzenie działalności w oddziałach poza Warszawą. Zabrano doskonale prosperującą księgarnię przy ul. Krakowskie Przedmieście. Odsuniętym od zarządu właścicielom udało się jednak uratować częściowo zgromadzone wydawnictwa w Warszawie – w gmachu przy ul. Targowej 48, i w Krakowie – w magazynie przy ul. Krowoderskiej 31. Właściciele i pracownicy firmy prowadzili też nielegalną w tym czasie sprzedaż podręczników szkolnych, a zorganizowana pod kierunkiem wnuka Gustawa Gebethnera, Jana, tajna szkoła księgarska oraz kursy korespondencyjne dla księgarzy spoza Warszawy przygotowywały kadry dla księgarstwa z myślą o jego odrodzeniu po wojnie.

Powojenne losy

Powojenny czas nie był łatwy dla firmy, ponieważ władze komunistyczne dekretem z 1946 r. ograniczyły działalność wydawniczą. Ale księgarnia Gebethnera i Wolffa odegrała znaczącą rolę w odtworzeniu sieci księgarń i bibliotek po wielkich wojennych spustoszeniach. Pierwszy powojenny składowy katalog autorsko – tytułowy (alfabetyczny) wydany w Warszawie stał się nieodzowną pomocą w pracy księgarzy. Krakowska placówka okazała się ważnym ośrodkiem w odbudowie kultury w Krakowie, dzięki dobrej promocji książki i bogactwa oraz poziomu ofert, nie spotykanym gdzie indziej w pierwszych latach po wyzwoleniu. Dziełem firmy Gebethnera i Wolffa był druk m.in. pierwszego po wojnie podręcznika języka polskiego (A. Derwiszówny), który rozprowadzano przeważnie w Krakowie pod adresem placówki.

Lata pięćdziesiąte

Początek lat pięćdziesiątych przyniósł upaństwowienie bardzo wielu prywatnych firm księgarskich. Nastąpiły generalne zmiany w ruchu wydawniczym. Stało się faktem rozgraniczenie zawodów wydawcy i księgarza.

W 1950 roku cofnięta została też licencja wydawnicza dla firmy Gebethner i Wolff.

Koniec działalności

Przemiany po Październiku 1956 r. przyniosły nadzieję, że działalność wydawnicza zostanie wznowiona. W 1957 r., na stulecie firmy, udało się wydać książkę dla dzieci z ilustracjami Mariana Walentynowicza, ale miało to raczej znaczenie symboliczne, incydentalne i oznaczało ostateczne zakończenie działalności wydawniczej, a nie jej przywrócenie. W 1960 r. niestety trzeba było ustanowić upadłość spółki, ale samo postępowanie upadłościowe trwało jeszcze 13 lat i dopiero
w 1973 r. firma, której działalność sprowadzała się do prowadzenia antykwariatu, przestała formalnie istnieć w następstwie decyzji sądu kończącej postępowanie upadłościowe.

Koniec działalności

Przemiany po Październiku 1956 r. przyniosły nadzieję, że działalność wydawnicza zostanie wznowiona. W 1957 r., na stulecie firmy, udało się wydać książkę dla dzieci z ilustracjami Mariana Walentynowicza, ale miało to raczej znaczenie symboliczne, incydentalne i oznaczało ostateczne zakończenie działalności wydawniczej, a nie jej przywrócenie. W 1960 r. niestety trzeba było ustanowić upadłość spółki, ale samo postępowanie upadłościowe trwało jeszcze 13 lat i dopiero
w 1973 r. firma, której działalność sprowadzała się do prowadzenia antykwariatu, przestała formalnie istnieć w następstwie decyzji sądu kończącej postępowanie upadłościowe.

Zasługi

Firma księgarsko – wydawnicza Gebethnera i Wolffa była jedną z największych i najbardziej zasłużonych dla kultury polskiej XIX i XX wieku; jej dorobek edytorski stanowi do dziś niedościgniony wzór rzetelności i społecznego zaangażowania. Zakres tematyczny wydawnictw był rozległy: literatura piękna, literatura dla dzieci i młodzieży, literatura muzyczna, pierwodruki utworów muzycznych, podręczniki szkolne, matematyka, przyroda, technika, religia, filozofia.

Dewiza firmy Gebethner i Wolff

Nie można być tylko kupcem, trzeba wydawać pewne książki dla honoru domu.

Bibliografia

- Jan Muszkowski, *Z dziejów firmy Gebethner i Wolff,* Gebethner i Wolff, Warszawa 1938
- Jan Gebethner, *Młodość wydawcy,* Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1977
- Bronisław Tumiłowicz, *Niezapomniani Gebethner i Wolff, „*Przegląd" Nr 8/2008
- Narodowe Archiwum Cyfrowe, www.nac.gov.pl
- www.polacyzwyboru.pl

Opracował:
Mariusz Śliwiński